

УДК 338.24.021.8:621.31

А.В. Левицька, магістр, Одес. нац. політехн. ун-т

ІДЕНТИФІКАЦІЯ І АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ ВІДНОВЛЕННЯ ПРОЦЕСУ РЕФОРМУВАННЯ В ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЦІ УКРАЇНИ

А.В. Левицька. Ідентифікація і аналіз передумов відновлення процесу реформування в електроенергетиці України. Досліджено етапи формування, сучасний стан і перспективи розвитку електроенергетичного ринку України з метою ідентифікації і аналізу передумов відновлення процесу реформування в електроенергетиці, що набуває істотного значення при визначенні шляхів подальшого розвитку електроенергетичного сектора вітчизняної промисловості. Виявлено чинники впливу на подальший сценарій розвитку оптового ринку електроенергії, які систематизовано відносно сфери їх виникнення. Збудовано схему оптового ринку електроенергії з урахуванням часткового перерозподілу власності.

Ключові слова: оптовий ринок електроенергії, передумови реформування, ринок двосторонніх договорів, балансуєчий ринок.

А.В. Левицькая. Идентификация и анализ предпосылок возобновления процесса реформирования в электроэнергетике Украины. Исследованы этапы формирования, современное состояние и перспективы развития электроэнергетического рынка Украины с целью идентификации и анализа предпосылок возобновления процесса реформирования в электроэнергетике, что приобретает существенное значение при определении путей дальнейшего развития отечественного электроэнергетического сектора промышленности. Выявлены факторы влияния на дальнейший сценарий развития оптового рынка электроэнергии, которые систематизированы относительно сферы их возникновения. Построена схема оптового рынка электроэнергии с учетом частичного перераспределения собственности.

Ключевые слова: оптовый рынок электроэнергии, предпосылки реформирования, рынок двухсторонних договоров, балансирующий рынок.

A.V. Levytska. Identification and analysis of the preconditions to resume the process of reform in Ukraine's power sector. This paper is devoted to the research of the stages of formation, present state and prospects of development of the electricity market in Ukraine in order to identify and analyze the preconditions of restoring the reform process in the power sector, because it is becoming essential in determining the ways of further development of the power sector home industry. The factors of influence on the further development scenario of the wholesale electricity market are identified, which are systematized in relation to their area of origin. The wholesale electricity market scheme including partial property redistribution is constructed.

Keywords: wholesale electricity market, preconditions of the reform process, the market of bilateral contracts, balancing market.

Створення конкурентного ринку електроенергії є важливим інструментом визначення реальних, економічно обґрунтованих цін на електроенергію для кінцевих споживачів. При реформуванні ринку електроенергії необхідна реалізація взаємопов'язаних заходів, починаючи з лібералізації ринків палива, реформування системи тепlopостачання та механізмів ціноутворення на тепло, реформування житлово-комунального господарства. Актуальність виявлення і аналізу передумов визначається необхідністю встановлення вектора подальшого розвитку електроенергетики України, а саме впровадження Ринку двосторонніх договорів та балансуєчого ринку (РДДБР).

На початку 90-х років ХХ століття енергосистема України являла собою вертикально інтегрований енергетичний комплекс, до складу якого входили 8 територіальних виробничих енергетичних об'єднань (ВЕО) з циклами виробництва, передачі і розподілу електричної і теплової енергії кінцевим споживачам.

Фактична реорганізація вертикально інтегрованого енергетичного комплексу країни розпочалась з акціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) і створення передумов для організації конкурентного середовища шляхом розділення функцій з виробництва, передачі та постачання електроенергії. Тобто основною умовою для впровадження ринкових правил господарювання була ліквідація вертикальної інтеграції в галузі. Таким чином, на базі ВЕО утворювалися енергогенеруючі (виробники), енергопостачаючі (постачальники) компанії та державна електрична компанія (ДЕК) “Укрелектропередача”, яка забезпечувала передачу електроенергії від виробників до постачальників.

Шляхом порівняння економічних показників видів палива, його транспортування, обсягів і собівартості виробництва електроенергії, урахування екологічних умов і територіального розташування теплових електростанцій утворено чотири державні енергогенеруючі компанії (згодом до них приєдналася ще одна — приватна) теплових електростанцій (ГК ТЕС), державна енергогенеруюча компанія атомних електростанцій (ГК АЕС) та державна енергогенеруюча компанія гідроелектростанцій (ГК ГЕС). За територіальним принципом утворено 25 обласних і 2 міські (міста Київ та Севастополь) енергопостачальні компанії, які мали здійснювати на закріпленій території передачу електроенергії місцевими (локальними) електромережами та її постачання кінцевим споживачам. Згодом в результаті об'єднання Національного диспетчерського центру (НДЦ) України і ДЕК “Укрелектропередача” утворене державне підприємство “Національна енергетична компанія “Укренерго” (ДП НЕК “Укренерго”), на яке крім зазначених покладені функції оптового постачальника електроенергії. У травні 2000 р. постановою Уряду України утворено державне підприємство “Енергоринок” (ДП “Енергоринок”). Цією ж постановою визначено, що розрахунки за електроенергію здійснюються виключно у грошовій формі. Позитивні результати функціонування ОПЕ та обґрунтована доцільність подальшого поступового реформування енергетичного ринку дали підстави Уряду України у листопаді 2002 р. схвалити Концепцію функціонування та розвитку оптового ринку електричної енергії України [1, 2].

Структурні реформи, проведені в країні в другій половині 90-х років, дозволили збудувати оптовий ринок електроенергії (ОРЕ) за моделлю пулу [1]. На той час це поліпшило роботу галузі і вирішило проблему неплатежів та бартеризації розрахунків. Натомість досить швидко виявилися недоліки такої організації ринку. Окрім недоліків, за роки існування нової моделі енергоринку сама вітчизняна електроенергетика зазнала деяких структурних змін, які в контексті поставленого завдання ігнорувати не можна [3]. Наведена схема ілюструє структурні перетворення в галузі (див. рисунок).

Дослідження розвитку ОПЕ дозволило виявити тенденцію створення нових крупних вертикально інтегрованих компаній, які, володіючи підприємствами всього ланцюга “ресурси – виробництво – постачання”, складають великий потенціал для розвитку підприємств електроенергетики. В той же час такі підприємства, основний чинник ефективності яких складатиме “ефект масштабу”, здатні спричиняти значний тиск на вибір подальшої моделі електроенергетичного ринку.

Дослідивши етапи розвитку електроенергетичного ринку, можна класифікувати основні передумови відновлення процесу реформування електроенергетики України відносно сфери їх виникнення, і згрупувати їх в окремі групи (див. таблицю).

Класифікація передумов подальшого реформування електроенергетичного ринку України

Група	Стислий зміст
Нормативно-законодавчі	Закони, нормативно-правові акти, програми і концепції державного рівня та інші документи, що визначають дії в сфері реформування електроенергетичної галузі
Ринкові	В даному контексті увага приділяється аналізу недоліків поточної моделі електроенергетичного ринку
Євроінтеграційні	Угоди і відповідні директиви Європейського Союзу щодо регулювання функціонування єдиного енергетичного ринку ЄС
Лобізм	Скоординована практика обстоювання інтересів або чинення тиску на законодавців неурядовими організаціями, фінансово-промисловими групами тощо

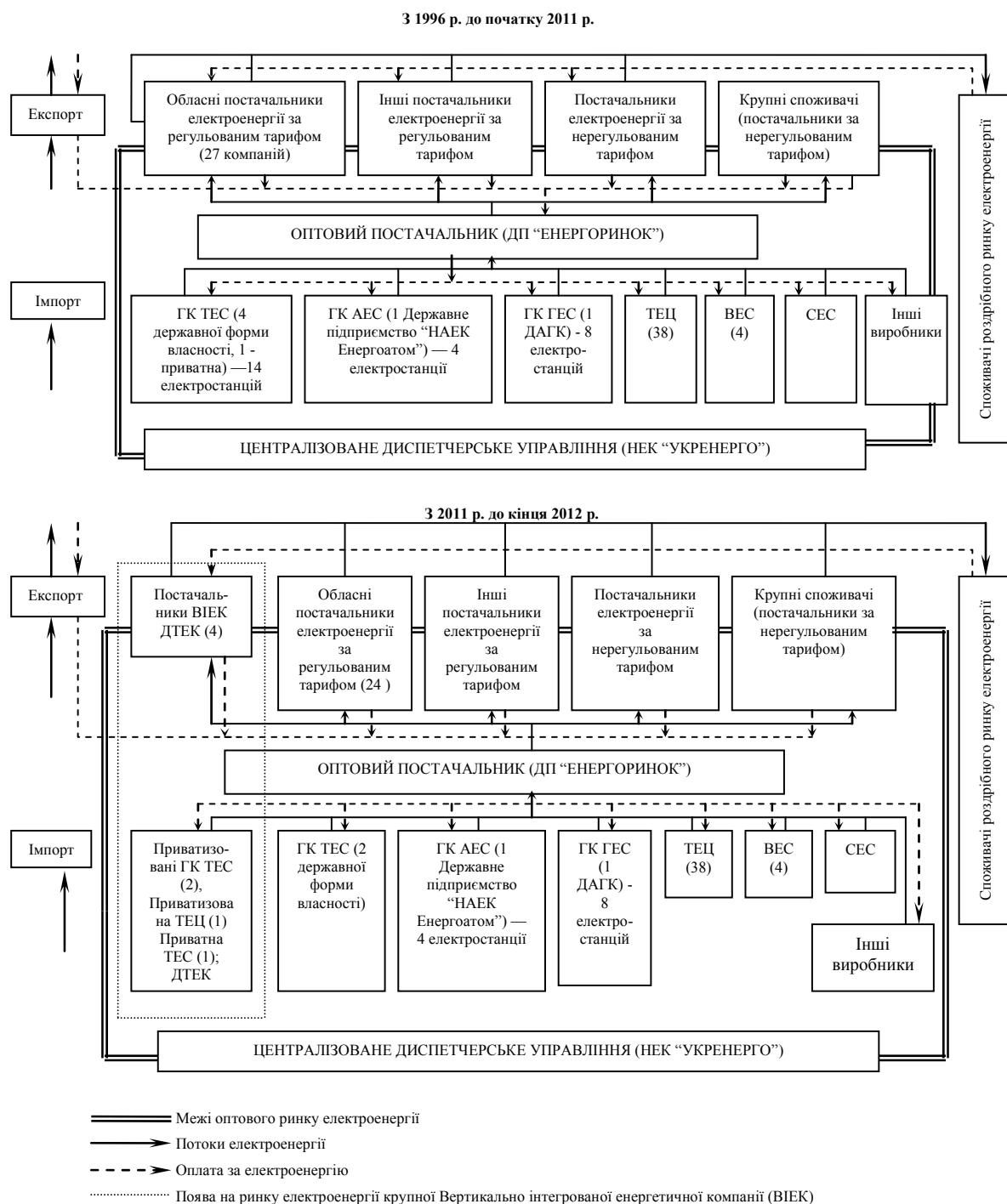

Схема оптового ринку електроенергії з урахуванням структурних змін

Аналіз окремих передумов

Нормативно-законодавчі:

— Концепція функціонування та розвитку оптового ринку електричної енергії України, що затверджена в 2002 р., визначила поточну модель ринку як перехідну, яка поступово має трансформуватися у модель, побудовану на двосторонніх договорах та балансуєчому ринку [4];

— Оприлюднення у 2010 р. Програми економічних реформ Президента України на 2010...2014 рр. "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава".

Одним із завдань реформування електроенергетики є коректування “Енергетичної стратегії на період до 2030 року”. Робота з оновлення енергетичної стратегії була розпочата в 2010 р. і має бути завершена в 2012 р. Серед основних причин її поновлення, стосовно поставленої проблеми, можна виділити: облік зобов’язань України в рамках енергетичного співтовариства і постановка задач з інтеграції енергетичних ринків України та ЄС; визначення стратегічних напрямків інвестиційних проектів в паливно-енергетичному комплексі, необхідних фінансових ресурсів і джерел фінансування; розстановка пріоритетів розвитку конкуренції в енергетичному секторі.

— Підписання Президентом України Закону України “Про Державну програму приватизації” № 4335-VI від 13.01.2012 р., розробленого Фондом державного майна України. В рамках закону передбачено проведення поетапної приватизації двох енергогенеруючих і 11 енергопостачальних компаній.

Ринкові [1, 2, 5]:

— відсутність прямих контрактів з виробниками обмежує конкуренцію в сфері роздрібно-го постачання;

— рядовий споживач не може вимагати доброї якості енергопостачання і не може міняти постачальника;

— недосконалий механізм ціноутворення;

— недоотримання генеруючими компаніями коштів за вироблену електроенергію;

— плата за робочу потужність використовується для прямого контролю над оптовими цінами;

— істотний вплив на величину оптової ринкової ціни різного роду надбавок (дотаційні сертифікати та єдині тарифи), які складають майже 25 % від загальної вартості електричної енергії та суттєво спотворюють її реальну вартість. Це, в свою чергу, призводить до непрозорих і незрозумілих схем визначення вартості електричної енергії та відповідно робить вітчизняний ринок непривабливим для потенційних інвесторів;

— обмеження ринкових важелів адміністративним втручанням в управління тощо.

Євроінтеграційні [1, 2, 6]:

— Реформування ринку електроенергії України належить до зобов’язань країни перед Енергетичним співтовариством, членом якого вона стала у 2011 р.;

— 03.03.2011 р. набув сили третій пакет норм, що регулює функціонування єдиного енергетичного ринку Європейського Союзу. Метою законодавчого пакету є створення умов для роботи єдиного енергетичного ринку Євросоюзу, який би уникав фрагментації та монополізації. Пакет складається з двох директив (Директива № 2009/73/ЄС про внутрішній ринок у газовій сфері та Директива № 2009/72/ЄС про внутрішній ринок у сфері електроенергії), а також трьох регламентів. Головним елементом “третього енергетичного пакету” є від’єднання виробництва та постачання енергоресурсів від управління мережею транспортування енергії. Це робиться для демонополізації ринку та надання кінцевому споживачу більшої свободи вибору постачальника. Компанії, що діють на ринку ЄС, мали привести свою діяльність у відповідність до норм “третього пакету” не пізніше 3 березня 2012 р. Якщо транспортна система контролюється компанією поза меж ЄС, дедлайном є 3 березня 2013 р.;

— В Україні існує надлишок виробництва електричної енергії при спаді її споживання, що робить питання інтеграції вітчизняного енергетичного сектора в об’єднану енергосистему Європи особливо актуальним. Для цього необхідно привести всі існуючі правила роботи на ринку електроенергії до європейських стандартів і перейти до повномасштабного конкурентного ринку електричної енергії, тобто до РДДБ.

Лобізм:

— лобіювання внесення змін до законодавчих актів щодо корпоратизації НЕК “Укренерго” та ДП НАЕК “Енергоатом”, проведення корпоратизації цих компаній однією з найкрупніших ФПГ України.

Отже, досліджено етапи формування і сучасний стан оптового ринку електроенергії. Виявлено і проаналізовано основні передумови, які здійснюють значний вплив на сценарій подальшого реформування електроенергетичної галузі. Ідентифіковані чинники систематизовано в окремі групи в залежності від сфери їх виникнення. В результаті дослідження можна зробити висновок про те, що всі наведені передумови відновлення процесу реформування в електроенергетиці України дозволяють зосередитись на єдиному підході щодо наступного етапу реформування — переходу до РДДБ.

Література

1. Євдокімов, В.А. Україна — перехід до нової моделі ринку електричної енергії [Електронний ресурс] / В.А. Євдокімов // Матеріали науково-практичної конференції “Енергетичні ринки: шляхи практ. впровадження конкурент. моделей енергетичних ринків”, Феодосія, АР Крим, 2012. — <http://rddb.er.energy.gov.ua/?m=news&news=1&id=1060>. — 5.11.2012.
2. Петриковець, К.Я. Світовий досвід в реформуванні ринку електричної енергії України [Електронний ресурс] / К.Я. Петриковець // Матеріали науково-практичної конференції “Енергетичні ринки: шляхи практ. впровадження конкурент. моделей енергетичних ринків”, Феодосія, АР Крим, 2012. — <http://rddb.er.energy.gov.ua/?m=news&news=1&id=1060>. — 5.11.2012.
3. Річний звіт ДТЕК за 2011 р. / [Електронний ресурс] Донбасская палив.-енергет. компанія, Донецьк, 2012 р. — <http://www.dtek.com/uk/our-operations/electric-power-generation>. — 10.11.2012.
4. Концепція функціонування та розвитку оптового ринку електричної енергії України [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України № 1789-2002-п від 16.11.2002 р. // Офіційний вісник України. — 2002 р., № 47, стор. 263.
5. Левицький, Ю.А. Проблеми і перспективи розвитку оптового ринку електричної енергії України / Ю.А. Левицький // Європ. вектор екон. розвитку. — 2009. — № 2(7). — С. 68 — 80.
6. Questions and Answers on the third legislative package for an internal EU gas and electricity market [Електронний ресурс] / Матеріали співпраці України і Європейського Союзу. Брюссель, 2011. — http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-125_en.htm?locale=en. — 10.11.2012.

References

1. Yevdokimov, V.A. Ukraine — perekhid do novoi modeli rynku elektrychnoi enerhii [Ukraine — the transition to a new model of electricity market] [Electronic resource] / V.A. Yevdokimov // V.A. Yevdokimov // Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii “Enerhetychni rynky: shliakhy prakt. vprovadzhenia konkurent. modelei enerhetychnykh rynkiv” [Materials of the scientific-practical conf. “Electricity Markets: Ways of Practical Implementation of Competitive Electricity Market Models], Feodosiia, AR Krym, 2012. — Available at: <http://rddb.er.energy.gov.ua/?m=news&news=1&id=1060>. — 5.11.2012.
2. Petrykovets, K.Ya. Svitovi dosvid v reformuvanni rynku elektrychnoi enerhii Ukrainy [Global experience in reforming the electricity market of Ukraine] [Electronic resource] / K.Ya. Petrykovets // Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii “Enerhetychni rynky: shliakhy prakt. vprovadzhenia konkurent. modelei enerhetychnykh rynkiv” [Materials of the scientific-practical conf. “Electricity Markets: Ways of Practical Implementation of Competitive Electricity Market Models], Feodosiia, AR Krym, 2012. — Available at: <http://rddb.er.energy.gov.ua/?m=news&news=1&id=1060>. — 5.11.2012.
3. Richnyi zvit DTEK za 2011 r. [Annual report 2011 of DFP company] [Electronic resource] Donbaskaia palyv.-enerhet. kompaniia [Donbass Fuel and Power Company], Donetsk, 2012 r. — Available at: <http://www.dtek.com/uk/our-operations/electric-power-generation>. — 10.11.2012.
4. Kontseptsiia funktsionuvannia ta rozvytku optovoho rynku elektrychnoi enerhii Ukrainy [The Concept of the Wholesale Electricity Market of Ukraine] [Electronic resource] / Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy # 1789-2002-p vid 16.11.2002 r. // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] [Official Bulletin of Ukraine]. — 2002 r., # 47, p. 263.
5. Levytskyi, Yu.A. Problemy i perspektyvy rozvytku optovoho rynku elektrychnoi enerhii Ukrainy [Problems and prospects of development of the wholesale electricity market of Ukraine] / Yu.A. Levytskyi // Yevrop. vektor ekon. rozvytku. [Europ. Vector of Economic Development]. — 2009. — # 2 (7). — pp. 68 — 80.
6. Questions and Answers on the third legislative package for an internal EU gas and electricity market [Electronic resource] / Materialy spivpratsi Ukrainy i Yevropeiskoho Soiuzu. [Materials on Cooperation between Ukraine and EU]. Briussel, 2011. — Available at: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-125_en.htm?locale=en. — 10.11.2012.

Рецензент д-р екон. наук, проф. Одес. нац. політехн. ун-ту Філіппова С.В.

Надійшла до редакції 30 листопада 2012 г.